

HÁLÓZATI SZOMSZÉDSÁGOK – KAPCSOLÓDÓ KÖZÖSSÉGEK

Patrick Purcell szerk.

Networked Neighbourhoods: The Connected Community in Context

DOI 10.35402/kek.2019.1.11

A Patrick Purcell szerkesztésében megjelenő 2006-os tanulmánykötet az ember, és a modern technológia egymásra hatásának felderítésére törekszik, széles látókörű, interdiszciplináris megközelítéssel.¹ Nem kevesebbre vállalkoznak a szerzők, mint az őket körülvevő folyamatok, kölcsönhatások megértése, mely sziszifuszi feladat ebben a folytonosan változó modernitásban. Divatos a modern társadalmak azon szeletére koncentrálni, melyet gyakran információs társadalomnak neveznek. Egy olyan társadalmi szerveződés, ahol az információ létrehozása, továbbadás, használata és manipulálása fontos kulturális, vagyis politikai, gazdasági cselekedet (Beniger 1986). Ha jobban belegondolunk, minden társadalom információs, legalábbis abban az értelemben, hogy a társas együttélés az állatok világában az együttműködés előfeltételeként bizonyos kulcs-információk továbbításán alapul, de a metafora mélyítésével akár a DNS-re hivatkozva az egész földi életet nevezhetjük információsnak. Az emberek által létrehozott „elképzelt közösségek” éppen alapvető konstruáltságukból fakadóan ez „elképzelt-ség” kódolásán, és annak átadási módjain alapulnak. Ebből a nézőpontból ami változik, az csupán ez információ továbbítására, tárolására, generálására használt eszközök köre, illetve az a jelentőség, melyet ennek tulajdonítunk. Ez máris problémássá tesz bármilyen ilyen irányú kutatást. Az új technikák szülte új formák könnyen lényegtelen, dagályos megállapításokat, sehová se vezető kutatásokat eredményezhetnek. Ez a probléma azonban talán nem magából a témából fakad, hanem abból, hogy kellő etnográfiai ismeret, belső tudás nélkül, pusztán a technikai újdonságot megragadó kutatás értelemszerűen meg is fog állni annak egyszerű leírásánál.² Ez lehet talán a legnagyobb buktatója ennek a területnek, amit a kötetben megjelenő szerzők többsége ki

is tud védeni, illetve pontosan ezt a jelenséget teszi meg vizsgálódása tárgyának. Beniger '86-os könyvének előszavában az emberi létezés egyik fő tragédiájának azt tekinti: anélkül távozzunk belőle, hogy a társadalom, melyben élünk, vagy a faj, melynek tagjai vagyunk, legjelentéktelenebb változásának is szemtanúi lehetnénk (Beniger 1986:4). Ez talán valóban tragédia, és elképzelhető, hogy ha kívülről, folyamatában látnánk fajunk teljes történetét, bölcsebb, és hatékonyabb döntéseket hozhatnánk, de ezzel egy időben el is veszítenénk valamit emberi mivoltunkból, melynek egyik pszichológiai meghatározója a felejtés, és a mulandóság, és az ezáltal generálódó változás. Emellett jelen kötet is, egyszerűen témájával, megcáfolja Beniger azon állítását, hogy ez a látszólagos állandóság „átok” lenne. Olybá tűnhet, hogy az emberi létezés valódi problémája a változás feldolgozása, ha az mégis láthatóvá válik. A kommunikációtechnika fejlődése, a felhasználók ezekre adott válasza, és az ebből a kölcsönhatásból generálódó társadalmi hullámok megértése összetett társadalomtudományi, természettudományi, informatikai, filozófiai problémakör.

A kötet első részében, maga Purcell foglalja össze a fogalmi keretet, és röviden elemzi az ebbe beilleszkedő tanulmányokat. Ahogy írja: a kommunikációs infrastruktúra, vagyis a hálózat, a modern társadalom meghatározó attribútuma. Strukturális keretet ad a közösségek működésének, és ebben válik a társadalom megérthetővé. Másik fontos fogalma a társadalmi informatika, mely a számítógépesítés társadalmi vonatkozásait vizsgálja, illetve a társadalmi folyamatok és a technológia egymásra hatását. A kötet a közösséget Barry Wellman értelmezésében használja, mint az interperszonális kapcsolatok hálóját, mely közvetlenséget, támogatást, információt, a valahová tartozás érzetét, és társadalmi identitást biztosít az abban résztvevőknek. Ennek értelmében egy aktív közösség számos hozadékkal járul hozzá a társadalmi tőkéhez. A társadalmi tudás, és a közösségi emlékezet nagy jelentőséggel bír. Ezek nem feltétlenül közgazdasági értelemben vett hozadékok, de nem kis jelentőséggel bírnak egy tár-

1 Purcell, Patrick (szerk.) 2006 *Networked Neighbourhoods: The Connected Community in Context*. Springer-Verlag, London. XI+430 oldal

2 lásd még ehhez: <http://www.gondolatkiado.hu/afelreertes-eselyei>; vagy a „digitális nyomkutatás” újabb szakirodalmi további lehetséges válaszait /kontrasztként/

sadalom mindennapjaiban, önszerveződésében, és érdekérvényesítésében. Vagyis ezen keresztül válik átláthatóvá az egyéni felhasználó döntéseinek, valamint az információ generálásában, és annak fogyasztásában való részvételének következménye a közösség mindennapjaiban.

A második rész tanulmányai az összekapcsolt közösségek témakörben próbálják körbejárni az információ és kommunikáció-technika, valamint a közösségek egymásra hatását. Ez mellesleg a kötet legerősebb része. Az itt olvasható hat tanulmány az eltérő megközelítések ellenére is egy értelmezhető, és lineáris gondolatvonallá áll össze, ami egyszerre dicséri a szerzőket, és a remek szerkesztést. A fő gondolatvezetést követve a következő árnyalt megállapításokra juthatunk: a hálózati társadalom egy hegemónikus rendszer, melyet a fogyasztóknak el kell fogadniuk, és az ezzel egy időben jelentkező elidegenedés a lakóközösségeken belül problematikusává válhat hosszú távon az érdekérvényesítésben. Ez a megközelítés azonban nem veszi figyelembe a közösségi hálózat használatát. Sokkal inkább úgy tűnik, hogy a közösség-építés egyre jobb eszközöket kap. Az elkülönülő és távoli döntéshozói rendszer antidemokratikus, de magában hordozza önnön bukásának magját, mivel a távolság, amit generál, eltávolítja a társadalmi realitástól, ami elvben értelmet ad neki, vagy legalábbis hivatkozási alapként szolgál számára. Az információs társadalom, és az azt követő digitális forradalom olyan változásokat indít be, melyek csak a 19. század ipari forradalmához mérhetők. A civil szerveződések számára elengedhetetlen ennek felismerése. Ugyanakkor az ellentétes erők – csupán a profitorientált kapitalista nézetektől vezérelve – ellenmozgást végeznek. Üzleti értelemben nem érdekük a leszakadt rétegek bekapcsolása a rendszerbe. Az üzleti érdekek felülírják a társadalmi jobbítás folyamatait. A nagy telekommunikációs cégek igyekeznek olyan jogi keretet kicsikarni, ami megakadályozhatja a közlekedési vállalkozásoknak, és más szolgáltatóknak az ingyenes infokommunikációs lehetőségek biztosítását, amivel az alacsonyabb rangú fogyasztók is hozzáférhetnek olyan szolgáltatáshoz, amit máskülönben nem engedhetnének meg. Ezzel egy időben az internet szabadságát számos jogi keret sérti. A hálózati társadalom egyik jellemzője, hogy valamilyen módon összeköttetésben állnak a szereplői. Aktívan, vagy sem, de együtt létezőnk egy információs ökoszisztémában. Ez lehetővé teszi a közös érdekek megtalálását. Nem látható előre, hogy milyen társadalom épül, s bizonytalannak

a kulturális hegemóniát teremtő erőkkel szembe menni, ám ha meg se próbáljuk befolyásolni, hogy az emberek mit és hogyan használnak a kommunikációban, akkor biztos nem is lehet tenni semmit. Nem garantált, hogy a sokak sokakkal folytatott kommunikációja ténylegesen hat a politikára, vagy könnyen lehet, hogy nem a kommunikátorok szándéka szerint. A sikeres cselekedet első feltétele, hogy tudjad, mivel kapcsolatban cselekszel. Az ez irányú következtetések okkal korlátozottak, hiszen értelemszerűen 13 éve kevesebb információ állt rendelkezésre az internetes társadalmi reakciókról. A közösségépítés tőkét teremt. Túlmutat a társadalom közgazdasági értelmezési keretén. Az információ- és kommunikáció-technika szerepét sokan optimistán látják mint a közösségek új lehetőségét, ugyanakkor a közösség, mint földrajzi szerveződés, vagy mint közös érdekek tere, egészen más értelmezést kap, ha ebben a keretben vizsgáljuk. A klasszikus optimista előrejelzések nem kritikusak önmagukkal szemben. A hálózati technológia, mint a fizikai és pszichés határok lerombolója, és a szegények felemelője jelenik meg. Ki kell azonban mondani, hogy pusztán az adatok önmagukban nem vezetnek jobb élethez. Fontos, hogy a technológia segítse, és ne helyettesítse az embereket. Miközben valóban kínálkozik remény egy egyenlőbb társadalomra, nem szabad felelőtlen túlpörgetett víziókba süllyedni. Mint a tudomány minden területén, a mérsékelt szkeptikus álláspont fenntartása elengedhetetlen. A hozzáférés technológiai és tudásbeli előfeltételekkel rendelkezik. A jó szándék vezeti azokat, akik lehetővé akarják tenni a hozzáférést, de az új technológia jelentőségének túlhangsúlyozása (annak népszerűsítése mellett) növeli a kihagyottság érzetét azokban, akik nem tudnak hozzáférni, vagy nem képesek annak előnyeivel élni. Nem veszi figyelembe azokat, akik nem akarják, vagy nincs rá szükségük. Lehet-e nem akarni a hozzáférést? Könnyen előállhat a helyzet, melyben a sok jóakaró teremt olyan rendszert, ahol maguk generálják majd a leszakadókat, akik pusztán társadalmi kényszerből, és nem önérdékből csatlakoznak egy olyan függésrendhez, melyet végső soron nem értenek, és nem is kéne érteniük. Végül felmerül a közösség értelmezésének problémája. Hogyan határozzuk meg, és miként változik? Ha a közösség jó, és létezik online, akkor az online töltött idő is lehet hasznos, és jó. A széles közvélemény számára az online közösségek azért lehetnek vonzóak, mert már a „közösség” kifejezés is arra utal, hogy ott valami fontos, és jelentős aktivitás megy végbe.

A közösségek alapvető tulajdonsága, hogy összekapcsoltabb társadalmat hoznak létre, melyben a morálisan helyes viselkedésminták terjedhetnek. Efféle meghatározás szószólói nem tartják az online közösségeket valódi közösségeknél, és kétségbe vonják azok lehetőségeit. Fő félelmük, hogy az emberek elfordulnak a valódi közösségektől egy olyan kényelmes helyzet csábításának engedve, melyben el lehet menekülni problémáink elől. Ezek a félelmek légből kapottaknak tűnhettek, de érdemes belegondolni, hogy amíg a fejlettebb országok, és ezeken belül a magasabb társadalmi státuszúak inkább férnek hozzá az online közösségekhez, addig egy gombnyomással felülemelkedhetnek az alacsonyabb keresetűek és a fejletlenebb országok kellemtelen problémáin. Hiszen a valóság online térbeli befogadása szűrhető, sőt az azóta eltelt évek tapasztalatai alapján azt is állíthatjuk, hogy szűretik a felhasználó számára. Annyi szinte biztosan állítható, hogy – még ha pontos végkimenetelüket tekintve pontatlannak is bizonyultak – a technikai újításokból fakadó társadalmi változásokkal kapcsolatban felmerülő félelmek kevés esetben bizonyultak alapatlannak.

A kötet harmadik részében esettanulmányokon keresztül vizsgálhatjuk meg az eddig tárgyaltakat. Innovatív eszközökön, új applikációkon keresztül próbálják bemutatni, hogy mit tehet a modern technológia a közösségépítés területén. Az „Összekötött életek” című projektben Kelet-York közösségének kommunikációs szokásváltozásait próbálják feltérképezni, melyek a felszín alatt megbújnak, a felszínen észlelhető állandóság ellenére. Az emberek rutinosan használják a kommunikációs eszközöket, hogy kapcsolatot tartsanak. A számítógépek továbbra a családi közösségi terekben helyezkednek el, és a közösen töltött esti időszakban összpontosul a használatuk. Érdekes állandóság, hogy otthonról végzett online munka mellett is – mely közel egyenlő arányban foglalkoztatja a két nemet – a férfiak kevesebb házimunkát végeznek. Tehát az otthonmaradás egyenlőségének megteremtése nem jelenti automatikusan a klasszikus munkamegosztás megváltozását. A kutatás fő eredménye, hogy megmutatja, miként változik a közösség a klasszikus személyes kapcsolattartáson alapuló közösségi mintából, és az ebben megfigyelhető csoport-központú közösségépítésből személyközpontúvá, vagyis az új lehetőségek révén miként alakítják sokkal inkább személyes igényeiknek megfelelően a közösségi életüket. Az internet hatása című kutatás a számítógépes hálózatok fejlődésének a közösségi

kapcsolatokra gyakorolt hatását figyelte. Az online kommunikáció milyenségét befolyásolja a már meglévő kapcsolat milyensége, a felhasználó neme, és a felhasználás rutinosága. A helyi közösséget nem gyengíti az online részvétel. A telefon továbbra is fontos kommunikációs eszköz marad, mivel a hangátvitel személyessége továbbra is kívánatosabb. Nem igazolt az a feltevés, hogy az online töltött idő elvenne a valódi kapcsolatoktól. A több e-mail kapcsolat, több valós idejű találkozót is eredményez. A „Digitális Ölelés” kutatásban 10-14 éves gyermekek reakcióit vizsgálták az új applikációkra, és azt, hogy a technológiai innovációt miként építik be mindennapi kommunikációjukba. A képalkotás a kép módosításának lehetőségével teljesen megváltoztatja a kép felhasználását. A képek megosztása attól függ, hogy milyen kommunikációs kapcsolatot kíván a felhasználó kialakítani partnerével. Ugyanakkor a kép bizonyítottan nem elégséges kommunikációs eszköz, ezért szöveg és hang hozzáadása szükséges a további fejlesztések során. Röviden, ezek a tanulmányok olyan eseteket vizsgálnak, melyekben arra voltak kíváncsiak: az új technológiák mennyiben segíthetnék a közösségeket alkotó embereket, hogy hatékonyabb és mélyebb kapcsolatokat ápolhassanak egymással. A kötet remek szerkezete lehetővé teszi, hogy a téma egyre problematikusabb részeibe jussunk le, szintről, szintre. Míg a tudománytörténeti és elméleti háttér, a fejlődéssel és érdekérvényesítéssel kapcsolatos tanulmányok a második részben kiállják a tudományosság próbáját, addig a harmadik rész kísérleteinek célja már lényegesen jobban szűzesik. Nem meglepő, hiszen míg az előbbi kényelmesen hever el az elméletiség párnáin, ezeknek a tanulmányoknak már a valóságban kell működniük. Jelentőségük nagyobbak tűnik az alkalmazott tudományok számára, miközben megállapításaik meglehetősen bagatellnek tűnnek társadalomtudományos szűrőn keresztül. Az eredmények nem meglepőek, és nem is tárnak fel lényeges összefüggéseket. Valódi hiányosságuk, ami egyébiránt valóban hősies vállalkozás teszi őket, hogy a kommunikációtechnika jelenlegi közegében szinte azonnal válnak meghaladottá. A technológia bennszülötteiként szocializáló generációk pedig egészen más válaszokat adnak már ezekre a kérdésekre. Ugyanakkor jelentős módszertani probléma a nyugat-európai közösségekből messzemenő következtetéseket levonni, annak a kiemelése nélkül, hogy ezek a megállapítások valószínűsíthetően a közösségek (már a technológiai újításokat megelőző) magatartásaira épülnek, így nem általánosíthatóak

a megfigyelések más kulturális háttérű közegekben. Így megmaradnak egyfajta piackutatásnak, amely értékes információval szolgálhat a fejlesztőknek a potenciális felvevőpiac szereplőiről.

Az utolsó fejezet a legkevésbé tudományos, de élvezetes és szívmengető. Eszünkbe juttatja, hogy a technológia középpontjában az ember kell hogy álljon. A jobb kommunikációs megoldások, a személyes érdekeknek és érdeklődési köröknek egyre jobban megfelelő hálózatok végső soron valóban eltávolíthatnak minket egymástól. Az individualizáció, mely alapvetően humanista gondolatokból, a boldogság-keresés személyes jogából indul ki, valóban elvezethet arra a pontra, ahol ez a visszajára fordulhat. Az „emberi kötődés projekt” rámutat, hogy az emberi kapcsolatok alapvető fontosságúak, mivel életben maradásunkat nem biztosítja biológiai szükségleteink kielégítése önmagában, érzelmi kölcsönhatások nélkül. Modernitásunk egyik fő problémája éppen ebben jelenik meg. Fizikai és intellektuális igényeink egyre jobb kiszolgálása az érzelmi kapcsolattartás nélkül azt a veszélyt hordozza magában, hogy valami igazán emberit veszítünk el. A kommunikációs technológiák fejlesztése mellett az emberi aspektusra, az érzelmi kommunikáció megőrzésére, az idősek kommunikációs képességeinek megőrzésére és a közösségből kiszorulásuk megelőzésére is kellő figyelmet kell fektetni.

Még ha nem is gondoljuk azt, hogy az online térben új jelentéseket kapott, részben vagy egészben oda költözött jelenségek – legalábbis önmagukban – fontosak a társadalomtudomány számára, azokat összetett kulturális folyamatok részeként megkerülhetetlennek kell tekintenünk. A kötet az elmúlt 13 évből következő „tévesztések” ellenére is érdemes olvasmány, megközelítési ajánlatokkal, melyek érdemesek a továbbgondolásra. A modern társadalmak jellegzetes módon különböznek egymástól, de a modernitás bizonyos vonásai mindenhol jelen vannak. Ebből következik, hogy egyetlen ember

nem lehet döntő hatással a rendszerre, és az egyik ponton megfigyelhető változások hatást gyakorolhatnak egy távolabbira (Eriksen 2007:373). Ezek a nyilvánvalónak tetsző tények is kiemelik az új kommunikációs megoldások jelentőségét, és a közösségépítés megváltozott területeit. A kulturális globalizáció nem azt jelenti, hogy az egyének uniformizálódnak, hanem azt, hogy új típusú kulturális különbségek alakulnak ki. A társadalom és kultúra fogalmi minden eddiginél problematikusabbá válnak. A kommunikáció és a hálózatok kiépülése minden határt képlékenyen tesz. Kevés közösség írható körül tisztán minden vonatkozásban, a kultúrák már nem zártak, és belsőleg még a korábbiakhoz képest se egységesek. Fontos megemlíteni, hogy a kultúra és az identitás szubjektív és interszjektív. Az identitás számos módon létrejöhet, és megváltozhat. A valamilyen közös ponttal rendelkezők valamifajta közösséget alkotnak – bárhol éljenek is (Eriksen 2007:386). Ebben az értelmezési keretben ez a kötet igen fontos munka. Mindannyian emberek vagyunk, és alapvető szükségletünk az életben maradáshoz a szeretet, és a közösség, mely lehetővé teszi ezt. Idealista gondolat, hogy ez lehet az a közös pont, ami az új kommunikációs technológiák segítségével végső soron mégis közösséget alkothat minden ember között, de mindenképpen olyan képződmény, amihez érdemes ragaszkodni.

Felhasznált irodalom

- Beniger, James R. 1986 *The Control Revolution: Technological and Economic Origins of the Information Society*. Harvard University Press, Cambridge
- Eriksen, Thomas H. 2006 *Kis helyek – nagy témák*. Gondolat, Budapest.